

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 27ΗΣ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1972

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Παναγ. Παπατσώνης**, παρουσιάζων τὴν κατωτέρω δηλουμένην πραγματείαν τοῦ κ. Π. Μαστροδημήτρη, λέγει τὰ ἑξῆς:

«Ἐχω τὴν τιμὴν νὰ παρουσιάσω εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τὴν πραγματείαν τοῦ Διδάκτορος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Παναγιώτου Δ. Μαστροδημήτρη, ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τῆς Σχολῆς ταύτης εἰς τὴν σειρὰν τῆς Βιβλιοθήκης Σοφίας Ν. Σαριπόλου. Ὁ τίτλος τῆς πραγματείας εἶναι «Νικόλαος Σεκουνδινός, 1402 - 1464, Βίος καὶ Ἔργον, συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν Ἑλλήνων λογίων τῆς Διασπορᾶς». Τὸ ἔργον ἀποτελεῖται ἐκ 288 σελίδων, σχήματος ὀγδόου. Αἱ τελευταῖαι ὀκτὼ σελίδες ἀποτελοῦνται ἀπὸ φωτοτυπίας χειρογράφων καὶ εἰκόνων εἰλημμένων ἐκ τῶν κωδίκων *Markianus*, *Vaticanus* καὶ *Vindobonensis*. Τούτων προηγεῖται λεπτομερὲς εὐρετήριοιον προσώπων, τόπων καὶ πραγμάτων, β) ἑννέα σελίδες, πίναξ τῶν ἐρευνηθέντων ἢ μνημονευθέντων κωδίκων καὶ ἐγγράφων καὶ βιβλιογραφία ἀναφερομένη εἰς πηγάς, ἐπιλογὴν βοθημάτων, λεξικῶν κ.λ.

Ἡ πραγματεία, μετὰ σύντομα προλεγόμενα, ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο μέρη, τοῦ πρώτου ἀφορῶντος εἰς τὸν βίον τοῦ ἱστορουμένου λογίου καὶ τὸ δεύτερον εἰς τὸ ἔργον του. Ἡ ὅλη ἐργασία ἀποτελεῖ ἄριστον δεῖγμα ἀριτίως συγκεροτημένης ἐπιστημονικῆς πραγματείας, μαρτυρεῖ δὲ πολυετῆ μόχθον καὶ μακρὰς ἐρεῦνας καὶ ἀναδιφήσεις ἐπιτοπίως λαβούσας χώραν εἰς βιβλιοθήκας, μουσεῖα καὶ κολλέγια τῆς Ρώμης, τῆς Βενετίας, τῆς Φλωρεντίας καὶ ἄλλαχοῦ, ὅπου συνεκέντρωσε, παρέβαλε καὶ ἤλεγξε παντοῖα στοιχεῖα καὶ κείμενα, ἐφ' ὧν ἐστήριξε τὴν μελέτην του, ἀνακεφαλαιοῦσαν ἀλλὰ καὶ πολλαπλῶς συμπληροῦσαν εἰδήσεις καὶ ἀτελεῖς βιογραφίας ἐρευνητῶν παρελθόντων αἰώνων, Ἰταλῶν, Γερμανῶν, τοῦ *Legrand*, τοῦ διασήμου Βρεταννοῦ *Runciman*, τοῦ ἱστορικοῦ *Jorga* κ.λ. καί, μετὰ τῶν Ἑλλήνων, τοῦ *Ζαβίρα* καὶ τοῦ *Σάθα* ἰδίως καὶ ἐκ τῶν ἀνεκδότων καταλοίπων τοῦ

ΠΑΑ 1972

Κερκυραίου ιστοριοδίφου Ἀνδρέου Μουστοξύδη, καὶ τινων πληροφοριῶν εἰς σύγγραμμα τοῦ Ἀχιλλέως Κύρου, παρεμπιπτόντως ἀναφερομένων, ἀλλ' ἐλεγχομένων ὡς ἀνακριβῶν. Πολύτιμος εἶναι καὶ ἡ συμπερίληψις ἐν τῷ τόμῳ ἑπτὰ λίαν ἐνδιαφερόντων ἀνεκδότων κειμένων.

Εἰς πολλοὺς θὰ γεννηθῆ ἡ ἀπορία ποῖος εἶναι ὁ ἱστορούμενος Νικόλαος Σεκουνδινὸς ἢ Σεκουνδίνος καὶ ποία ἡ σημασία τοῦ ἔργου του καὶ τῆς δράσεώς του. Πρόκειται περὶ Ἑλληνοσ καταγομένου ἐκ Χαλκίδος, ἐξ οὗ καὶ Chalcidensis ἐκλήθη. Ἀρκεῖ νὰ ἀναλογισθῶμεν, ὅτι ἔζησε ἀπὸ τοῦ 1402 μέχρι τοῦ 1464, δηλαδὴ κατὰ τὴν τραγικωτέραν περίοδον τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ, διὰ ν' ἀντιληφθῶμεν, ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν χορείαν τῶν ἐκριζωθέντων Ἑλλήνων λογίων, οἱ ὅποιοι μετέφερον τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἄλλας ὑπηρεσίας προσέφερον. Ὁ Νικόλαος Σεκουνδίνος καθίσταται ἰδιαίτερος προσωπικότης, ἀξία ἐρεῦνης, διότι α) εἶναι ἀναμφισβητήτως Εὐβοεύς, καταγόμενος ἐκ Χαλκίδος, τοῦτο δὲ βεβαιοῦται ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ ἰδίου πρὸς φίλους του, β) διότι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὰς σπουδὰς του ἠκολούθησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, σπουδὰς τελείας, αἵτινες βραδύτερον ἀπέσπασαν τὸν θαυμασμὸν Παπῶν καὶ Ἑνετῶν ἀρχόντων, διὰ τὴν τελείαν κατοχὴν τῆς τε Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Λατινικῆς γλώσσης. Εἰς τὴν γλωσσομάθειάν του αὐτὴν ὀφείλει καὶ τὴν ἄνετον ἐξασφάλισιν τῶν μέσων διαβιώσεώς του καὶ τῆς οἰκογενείας του, ἀλλὰ καὶ τὴν πνευματικὴν του σταδιοδρομίαν, ἣτις τὸν κατατάσσει μεταξὺ τῶν μετὰ τὴν Ἄλωσιν λογίων Ἑλλήνων, τῶν καταφυγόντων εἰς τὴν Δύσιν καὶ συντελεσάντων εἰς τὴν διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν φώτων. γ) Διότι εὗρέθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, εἰς ἀνδρικὴν πλέον ἀλλὰ νεαρὰν ἡλικίαν, ἐργαζόμενος πλησίον τῶν Ἑνετῶν ἀρχόντων (κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀρχιερατείας τοῦ πολλοῦ Εὐσταθίου, τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Ὀμήρου καὶ βραδύτερον χρονικογράφου τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης)· παρευρέθη δὲ κυριολεκτικῶς μάρτυς τῆς ὑποδουλώσεως ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὸ 1430 τῆς Θεσσαλονίκης, διαφυγὼν μὲν τὰς φοβερὰς σφαγὰς, ἀλλὰ φυλακισθεὶς ἐπὶ 13 ὄλους μῆνας μετὰ τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων του, ἀφοῦ ἀπώλεσε πᾶσαν τὴν περιουσίαν του, ὡς μαρτυρεῖται ὑπὸ βιογράφου του: *Amisit omnia quae habebat et fuit captus cum uxore et filiis et stetit mensis XIII in captivitate in manibus Teucrorum*, δ) διότι ἀποφυλακισθεὶς καὶ μεταναστεύσας μετέσχε τῆς Συνόδου τῆς Βασιλείας (1431) πιθανὸν ἐργασθεὶς ὡς διερμηνεύς, ε) διότι βραδύτερον ἐπελέγη, ἄγνωστον ὑπὸ τίνος ὑποδειχθεὶς, διὰ νὰ μετάσχη εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς ὑπὸ τὸν Αὐτοκράτορα Ἰωάννην τὸν Η' ὀρθοδόξου ἀποστολῆς, τὴν ὁποίαν συνήνητησεν εἰς τὸν Εὐριπον τῆς Εὐβοίας, διὰ τὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον τὴν συνελθοῦσαν ἀρχικῶς (1438) εἰς Φερράραν καὶ συνεχισθεῖσαν εἰς Φλωρεντίαν. Κατὰ ταύτην, ὅπου

συνειργάσθη μετὰ τοῦ τότε Ἐπισκόπου Νικαίας Βησσαρίωνος, τοῦ Γεμιστοῦ καὶ τοῦ Συλβέστρου Συροπούλου, τοῦ χρονικογράφου, συνετελέσθη ἡ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀμέσου ἀνάγκης βεβιασμένη ἄρσις τοῦ μεγάλου Σχίσματος καὶ ἡ Ἑνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν. Ταῦτα μαρτυροῦνται εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Συροπούλου εἰς τὸ ὁποῖον βραδύτερον ὁ ἐκδότης ἔδωκε τὸν χαρακτηριστικὸν τίτλον «Vera historia unionis non verae inter Graecos et Latinos: Concilii Florentini exactissima narratio». Περὶ τοῦ ὅτι κατὰ τὴν τραγικὴν ταύτην ἄνοδον, ὁ Σεκουνδίνος ἐχρησιμοποιήθη ὡς λαμπρὸς διερμηνεὺς καὶ μεταφραστὴς λεπτοτάτων θεολογικῶν ἐννοιῶν μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας μαρτυρεῖται ἐν τῷ χρονικῷ: «Nicolaus Secundinus Euboicus qui in concilio Basileensi in 1431, postea in Ferrarensi translato Florentiae anno 1430 interpretationem egit».

στ) Ὀλίγα ἔτη βραδύτερον ὑπέστη τὸ πλήγμα τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ τὰς συνόδους ὁ Πάπας Εὐγένιος ἐξετίμησε τὰς γνώσεις του καὶ τὰς ἀρετὰς του καὶ τὸν προσέλαβεν ὡς Γραμματέα καὶ ἔκτοτε ἤρχισεν ἡ ἄνοδος του. Ἐχρησιμοποιήθη ὡς διερμηνεὺς κατὰ τὰς μεταξὺ Βατικανοῦ καὶ Σουλτάνου Μωάμεθ διπλωματικὰς συνεννοήσεις, αἵτινες διεξήγοντο ἑλληνιστί. Ὑπέστη τὴν φοβερὰν πανώλην τῆς Βενετίας, ὅποτε καὶ ἐπεβίβασε τὴν σύζυγόν του καὶ τινὰ τῶν τέκνων του, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ δεκατετραετοῦς ἀγαπητῆς θυγατρὸς του, ἐπὶ πλοίου ἐν πλήρει νηνεμίᾳ, παρέστη δὲ εἰς τὸ ναυάγιον ἐντὸς τοῦ λιμένος, τοῦ πλοίου, προκληθέντος τοῦ θανάτου ὅλων τῶν ἐπιβιβασθέντων μελῶν τῆς οἰκογενείας του, τὴν ὁποίαν ἔστειλεν εἰς Χαλκίδα, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς νόσου.

Καὶ μόνη ἡ περιπετειώδης ἱστορία ἐνὸς Ἑλλήνος λογίου τοῦ ὁποίου ἡ μοῖρα ἦτο ν' ἀναλώσῃ τὴν ζωὴν του μετακινούμενος διαρκῶς ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ὁ ὁποῖος ἔζησε τόσας ἀποφασιστικὰς φάσεις τῆς Ἱστορίας καὶ συνειργάσθη μετὰ τόσων ἱστορικῶν προσώπων, ἦτο ἀρκετὴ νὰ ὠθήσῃ ἓνα φιλομαθῆ συγγραφέα εἰς συγγραφὴν τῆς βιογραφίας του.

Πέραν τούτου ὅμως, ὑπάρχει καὶ τὸ καταλειφθὲν ἱστορικο-φιλολογικὸν ἔργον τοῦ Σεκουνδίνου, τὸ ὁποῖον τὸν κατατάσσει μετὰ τῶν πρωτοπόρων τοῦ τότε ἀρχομένου Οὐμανισμοῦ. Τὰ ἔργα του ἐπιμελῶς κατατάσσονται ὑπὸ τοῦ κ. Μαστροδημήτρη, διὰ πρώτην φορὰν κατόπιν ἐξαντλητικῶν ἱστοριοδικτικῶν ἐρευνῶν καὶ χωρίζονται κατὰ κατηγορίας. Ἡ συναγωγὴ τοῦ ἔργου ἐγένετο κυρίως ἐκ τῶν τριῶν κωδίκων τοῦ Βατικανοῦ, τοῦ Μαρκιανοῦ καὶ τοῦ τῆς Βιέννης (Vindobonensis). Τὰ ἔργα ταῦτα ὑποδιαιρεῖ 1) εἰς ἐκθέσεις καὶ ἀναφορὰς ἀρχόντων, Παπῶν, Βασιλέων, Βενετῶν Συνδίκων, 2) εἰς ἐπιστολικὸν ἔργον πρὸς λογίους καὶ φίλους, 3) ἱστορικὸν ἔργον, 4) φιλοσοφικὸν ἔργον, 5) θεολογικὸν ἔργον, 6) ρητορικὸν ἔργον καὶ τέλος, τὸ πλέον ἐνδιαφέρον, μεταφραστικὸν ἔργον, ὅπου περιλαμ-

βάνονται αἱ μεταφράσεις τῆς συνόδου τῆς Φλωρεντίας, αἱ μεταφράσεις ἔργων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος εἰς τὴν Λατινικὴν (Ὁνησάνδρου, Ἀρριανοῦ, Δημοσθένους — ὁ περὶ στεφάνου, ὁ Α΄ Ὀλυμπιακός, ὁ περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ — Πλουτάρχου τὰ πολιτικὰ παραγγέλματα) καὶ τέλος 7) λοιπαὶ μεταφράσεις.

Ὁ κ. Παναγιώτης Μαστροδημήτρης ἐν τῷ προλόγῳ του ἀναφέρει λίαν μετριοφρόνως ὅτι «λόγοι εἰδικοῦ ἐνδιαφέροντος μὲ ἤγαγον εἰς τὴν ἔρευναν μιᾶς ἐποχῆς ὡς αὐτὴ τῶν πρὸ καὶ μετὰ τὴν Ἀλωσιν χρόνων, καὶ ἑνὸς ἀνθρώπου, ὡς ὁ Νικόλαος Σεκουνδίνος, ἀνήκοντος εἰς τὴν χορεία τῶν Ἑλλήνων λογίων τῆς Διασπορᾶς, οἵτινες συνετήρησαν καὶ διέδωσαν εἰς τὴν Δύσιν τὴν πνευματικὴν παράδοσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ».

Τὴν ἐθνικὴν ταύτην καὶ εὐγενῆ πρόθεσιν, θέλω νὰ τονίσω, ὅτι ἠκολούθησεν ἀκαταπόνητος ἔρευνα καὶ ἐπιμόνος ἐργασία, ἀρεταί, εἰς τὰς ὁποίας ὀφείλομεν τὴν ἀξιόλογον καὶ διαφωτιστικὴν πραγματείαν τὴν ὁποίαν ἐθεώρησα χρέος μου νὰ ἀνακοινώσω δημοσίᾳ, διὰ νὰ γίνῃ εὐρύτερον γνωστή.

Συνοπτικῶς μνημονεύει ὁ κ. Μαστροδημήτρης περὶ τῶν ἀπογόνων τοῦ Σεκουνδίνου. Ἀναφέρει ὅτι ἡ οὐμανιστικὴ καὶ λογία παράδοσις μετεβιβάσθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικολάου Σεκουνδίνου εἰς τὸ τέκνον αὐτοῦ Ἀλβίτζε, ἦτοι Ἀλοῦσιον καὶ Λουδοβίκον καὶ εἰς τὸν ἕγγονον Νικόλαον ὅστις περιέργως ὠνομάσθη Audinos, ὅπερ ἐξελληνίσθη εἰς Ἑξαουδίνος. Τοῦτο κατὰ τὸν Babinger (μελετητὴν τοῦ Σεκουνδίνου) ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἐγεννήθη κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς Τεσσαρακοστῆς τῶν Καθολικῶν, τὴν τετάρτην τῶν Τεφρῶν, ὁπότε γίνεται ἡ ἐπίκλησις *Christe exaudi nos*. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ θεωρήσω ἀβάσιμον τὴν ἐξήγησιν, διότι τὸ *Christe exaudi nos* δὲν λέγεται κἂν κατὰ τὴν Τεσσαρακοστὴν, ἀλλ' εἰς πάσας τὰς Λιτανείας αἱ ὁποῖαι ψάλλονται καθ' ὅλον τὸ ἔτος. Πάντως ἡ ἐπωνυμία αὐτὴ πρέπει νὰ ὀφείλεται εἰς θρησκευτικὴν τινα αἰτίαν. Εἰς τὴν πλάνην ταύτην παρεσύρθη ὁ κ. Μαστροδημήτρης, μὴ εὐθυνόμενος εἰ μὴ διὰ τὴν παράλειψιν ἐλέγχου. Ταῦτα ὡς ἐν παρόδῳ.

Προσθέτω ὅτι ἔχω σχηματίζει τὴν γνώμην, ὅτι ὑποσυνειδήτως ὠδηγήθη ὁ κ. Μαστροδημήτρης εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ τόσον πρωτοτύπου θεματός του, ἐκτὸς τῆς προτροπῆς τοῦ Καθηγητοῦ του ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ κ. Τομαδάκη, καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὑπηρετήσεν ὡς Γυμνασιάρχης, νομίζω εἰς τὴν Εὐβοίαν, τυγχάνει δὲ καὶ ὁ ἴδιος Εὐβοεύς, καὶ ἡ ἰδέα τοῦ *Segundinus vir Euboicus* ἢ *Chalcidensis* ὑπῆρξε τὸ μυστικὸν κίνητρον.

Πάντως εὐχομαι νὰ εὐρῆ ἡ φιλοπονία του καὶ τὸ ἐρευνητικὸν του πνεῦμα μιμητὰς μεταξὺ τῶν νέων φιλολόγων, εἰς τὸν ἴδιον δὲ νὰ συνεχίσῃ μετὰ τὴν ἰδίαν ἔφεσιν τὰς ἐργασίας του — πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, ὡς πληροφοροῦμαι, ἐπραγματο-

ποιήθη κατά τὴν πρὸς τοῦτο παραμονὴν του εἰς τὸ γεραρὸν Ἰνστιτούτου τῆς Βενετίας, ὅπου ἐπὶ μακροῦς μῆνας παρέμεινεν ἐρευνῶν».

Μετὰ τὴν παρουσίαν τῆς ἀνωτέρω πραγματείας, ὁ πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας κ. **Γρ. Κασσιμάτης**, λέγει τὰ ἑξῆς :

«Εὐχαριστῶ ἐκ μέρους τοῦ Σώματος τὸν συνάδελφον κ. Παπατσώνην διὰ τὴν ἐνδιαφέρουσαν ἀνακοίνωσιν πού ἔκαμε, παρουσιάζων τὸ βιβλίον τοῦ κ. Μαστροδημήτρη. Ἄλλὰ καὶ συγγαίρω τὸν νεαρὸν διδάκτορα διὰ τὸ ἔργον του περὶ τοῦ Νικολάου Σεκουνδινού.

Μᾶς ἔφεραν εἰς τὸ προσκλήριον, ἐν εἴδει ὑποβλητικῆς νωπογραφίας, καὶ ἡ ἀνακοίνωσις καὶ τὸ βιβλίον, μίαν πολυτάραχον καὶ δραματικὴν ἐποχὴν τῆς ἱστορίας μας, τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Τὰ ἔτη τοῦ ἀγῶνος νὰ ἀναχαιτισθῆ ἡ παρακμὴ ἀλλὰ καὶ τῆς ἐντονωτέρας φάσεως τοῦ αἰωνίου διχασμοῦ πού ὑπὸ διάφορα φανταχτερὰ ὀνόματα καλύπτει ἐκάστοτε τοὺς ἀθλίους φανατισμοὺς εἰς τοὺς ὁποίους παρασυρόμεθα.

Ἡ περίοδος τῆς συνόδου τῆς Φερράρας - Φλωρεντίας εἶναι πολὺν διδακτικὴν. Ὅχι μόνον δι' ἡμᾶς ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Εὐρώπην ὀλόκληρον, ἡ ὁποία καὶ αὐτὴ δὲν κατώρθωσε κατὰ τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων νὰ ἀρθῆ εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς της καὶ νὰ ἴδῃ μὲ τὸ φάσμα τοῦ μέλλοντος τὴν ἀποστολὴν της, θυσιάζουσα τὰ ταπεινὰ συμφέροντα τῆς στιγμῆς.

Ἡ μετοικεσία τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος τὴν ὁποίαν μᾶς ὑπενθυμίζει ἡ περίπτωσις τοῦ Σεκουνδίνου δὲν εἶναι φεῦ! σπανία εἰς τὴν ἱστορίαν μας τὴν παλαιάν, τὴν χθερσινὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν σύγχρονον. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι δὲν θὰ εἶναι διαρκής. Ἡ τοῦλάχιστον θὰ συντελέσῃ, ὅπως καὶ ἡ τοῦ 15ου αἰῶνος, εἰς τὴν δόξαν τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος.

Τὸ δεύτερον μέρος τοῦ βιβλίου εἶναι ἐρευνητικὸν καὶ δὲν παρουσιάζει γενικώτερον ἐνδιαφέρον. Εἰς τὸ πρῶτον ὅμως μᾶς ὑπενθυμίζει μαζὶ μὲ τὸν Σεκουνδίνον, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Βησσαρίων ἔγραφε

«Εἰδὼς σὲ καὶ αὐτόν, Γεμιστοῦ ἱστορίαν καὶ ἀρετὴν οὐδενὸς ἤτιον ἀγάμενον», καὶ ὅλην τὴν πλειάδα τῶν ρεαλιστῶν Ἑλλήνων διανοουμένων πού διέφυγαν τὴν συμφορὰν.

Καὶ εἶναι κατὰ τοῦτο ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας τὸ ἔργον».

★

Ὁ αὐτὸς Ἀκαδημαϊκός, κ. **Π. Παπατσώνης**, παρουσιάζων ἐν συνεχείᾳ τὸ ἔργον τοῦ H. W. Haussig, κατὰ μετάφρασιν εἰς τὴν γαλλικὴν τοῦ Ἀββᾶ Jean Décarreaux, «Histoire de la civilisation byzantine», λέγει τὰ ἑξῆς :